

Keskeas mees tahab kodunt ära

Mehis Heinsaar. Völurite juures. Jutte ja novelle 1997–2020. Tallinn: Paradiis, 2021. 304 lk.

Mehis Heinsaar. Ööpäevik. Loomingu Raamatukogu 2022, nr 1–2. Tallinn: SA Kultuurileht. 120 lk.

„Kas nõndasamuti ta siis möödubki, see mu elu teine pool?” mõtiskleb Tõnu.

Kunagi ammu oli selle üle mõelda nii ahvatlev ja mõnus: kauge, salapärane tulevik terendamas kusagil eespool nagu kuu tagumine, senitundmatu külg, mida enne pole võimalik näha, kui ise kord kohal oled.

„Ja olen ma nüüd siis kohal? Olen ma siis, kurat võtaks, oma eluga rahul?!”
(„Kuu teine külg”, VJ, lk 247)¹

Iga suurte, kiirete ja pöördumatute muutuste periood äratav leppijaiski vaikset vastupanu: ära- ja endassepöördumist, kadunud aegade hõllandust, eskapismi ja eksootikailalust, loodumüstikat ja külaromantikast, kõdusteetikast ja tungi teispoolsusse. XXI sajandi avakümnen-dite eesti kirjanduses on Mehis Heinsaar kujunenud taolise leebe trotsi üheks juht-hääleks. Vahel nopitakse ja võimendatakse sellest ka ägedamaid noote: Sven Vabari koostatud tõlgenduskogumik „Luhtatulek. Ekslemisi Mehis Heinsaare tihnikutes” (2011) algab viitega Heinsaare 2006. aasta manifest-essele „mikrorevolutsionäärist” ning olen ka ise kirjutanud ta ühiskonna-kriitilisest publitsistikast.² Ometi on Hein-

saar jäänud ennekõike ilukirjanikuks, kelle vastupanuruum avaneb iduedumelust pao otsijatele ta luule ja proosa mõneti antik-vaarses maailmas.

See ilm ja ta looja on olnud hellalt hoi-tud. Retseptioon on püsinud valdavalt kaasaloov, innustav, andestav, puhuti har-raski. Omajagu nahutatud romaan „Artur Sandmani lugu ehk Teekond iseenda teise otsa” (2005) ning ka veidi nõutult vastu võetud vigurjutukogu „Ebatavaline ja ähvardav loodus” (2010) pole Heinsaare kultusstaatust kõigutanud – küll kehtes-tanud konsensuse, et Heinsaare proosa kõrghetked on klassikalises novellis või stiilipuhtas miniatuuris, mitte suurvormis ega humoreskides.

Kas see hoolitsev konsensus on aga ka autori ja lugeja jaoks edasiviiv? Mida ja keda me ses ühises äranähtuses ei märka või maha vaikime? Kas ei muutu Hein-saare loomingu mõne läbiva stilistilise ja eetilise küsitavuse ollalaskmine viimaks ahistavaks ja painavaks nii autorile kui ka lugejale? Kriitik peab alati otsima kolman-dat teed hellitamise ja materdamise vahel.

„Völurite juures” on raamat, „kuhu kirjanik on koondanud oma loomingu paremiku”, nagu tagakaas meid veenab. Ühelt poolt on see kummardus tolle konsensuse suunas, teiselt poolt vaikne trotski selle suhtes, sest kogumikus on ka mitu naljapala. Autor ise annab võimaluse kor-raga rambivalgusse toodud Heinsaare-kaanoni kinnistumist kriitilise pilguga üle vaadata. Seejuures mitte vabakäeliselt *Wunderkammer*’i ust valla lüües, vaid

Siia sobitub ka Sven Vabari 3. novembril 2021 Õpetatud Eesti Seltsis peetud ettekanne „Mehis Heinsaar ja kapitalismi igavus”, mille veel avaldamata tekstile allpool viitan; tänan autorit teksti jagamise eest.

¹ Siin ja edaspidi lühendid: VJ – „Völurite juures”, ÖP – „Ööpäevik”.

² B. Vaher, Mehis Heinsaar ühiskonnakriitilise esseistina. – Looming 2012, nr 1, lk 76–82.

mõningase ettehooldusega. Tagakaane-tekst rõhutab kuvandit ning ühtlasi loob tõsikirjandusega distantsi: „Autor ise on öelnud, et kirjutab muinasjutte täiskasvanuile, kelles elab ikka veel edasi unistav ja mässumeelne, imedesse uskuv laps.” Samal ajal on Heinsaar kambrist poleerimislapri ja kruvikeerajaga üle käinud, mitmeid tekste kohendades.

Muudatused pole pelgad trükivigade, lausestuse ja liigenduse parandused, mille võis kaasa tuua Piret Põldveri toimetajapilk – on ka juurde- ja ümberkirjutusi ning kärpeid, mille põhjal võiks lausa tekstikriitilise seminaritöö teha. Need on kõnekas märk, et Heinsaar on oma pärandi rahutu korrastaja, kes ei malda koduneda „tuntud headusse” ega jäta loorbereile ka juba pärjatut (mõndagi on muudetud näiteks Tuglase preemia võitnud „Liblikmehes”).

Puristidest austajad ometi kartma ei pea: juures või ära on mõni detail või kõrvalkujund, fraas või lõikki, aga põhisosas on need ikka samad lood, ei ole liblikmehesest saanud karunaist ega ilusast Arminist Instagrami suunamudijat. Ent lähilugedes hakkavad seda teravamalt silma tekstikihistused, kus pole tarvilist hooldustööd tehtud või kus on niigi kahtlane koht veel enam kiiva renoveeritud.

Üldiselt ju tore, et pingeaednik on vaid põgusalt püganud oma lopsakat vanamoelist keelepruuki – hoo sisse saanult ongi ta stiil see närvivõrgustik, mis muudab pent-siku maailma justkui elavaks ja hingavaks organismiks. Ent sel on ka liiaseid vohandeid, tihti lainetab Heinsaare pajatuslaad kitši piiril või üle selle, eriti kirgede ja seksi kujutamises, ning sageli tuleb kukalt kratsida: kas salakaval Heinsaar pahaaimamatult kaasa õhkavale lugejale mitte nimme rosenstrauchilikke paroodiaid ei vorbi? Või kuidas on üldse võimalik midagi sellist hardalt lugeda: „Lähemale minnes ja katsudes saab ta aru, et need on armu-

ihas naise hiiglaslikud, soojad ja valged tuharad. Pimestava kire ajal ajab Herman nüüd endalgi püksid poolde sääride ning lükkab oma juubeldava kūrva poemanda kuuma üska, et minut hiljem pursata valge seemneoja naise öösunudasse Eedeni aeda” (VJ, lk 141). Mikrorevolutsionääri naeru pugistav trots lugeja imetluse vastu? See kirjakoht pärineb „Ebatavalisest ja ähvardavast loodusest”, millest eraldi allpool. Ent paatost ja liigset ilulemist on ka mitmes pühalikumas palas – nii jääb kogumiku lugemisel närima kahtlus, et äkki Heinsaar tõepoolest on siiras ses tidliompas.³ Eks ka liialdustes ole ta proosa eripära, aga tunnistan: järjepanu lugedes kiskus siin-seal liiga moosiseks (eriti kõrvuti teise maagilis-realistliku eraku Lauri Sommeri „Lõputu soovide” kargema sentimentaalsusega).

Heinsaare kujundiloome on leidlik, aga mõni lihtsam leid on jällegi puust ja punane. Kahtlemata avardab see Heinsaare leviala ka kooliealiste ja juhulugejate seas, aga sellele, kes armastab ise mõistatada-kaevandada, on liiga alasti selgitused tülinaks, mida võinuks kärpida. Ka taasavaldatud võrdleb Heinsaar ilusat Arminit õnnistegijaga ja „Puhkehetkel” kettidesse aheldatud rändurit ristilööduga. Novellis „Teekond maailma lõppu” on vaja rõhutada: „Säärasena meenutas laev mõnevõrra tema enese ammuseid unelmaid – needki olid ta hinges aastatega juba kinni kasvama ning lagunema hakanud” (VJ, lk 72), ja „Surmas jäämägede vahel” kirjutada kinnikülmunud fregati küljele (punasega!) „Armastus”. Kas lauriräpistuvast kirjanduses ongi ilmsus voores?

Üks koht, kus parandus taiesesse pigem sügavama mõra lööb, on novellis „Siin Põhjatähe all”: „„Hästi, olen nõus,” noogutas ema omakorda mulle, „kuid

³ Arvustaja neologism jaburdava vanamoelise kõnepruugi kohta (*toim*).

ainult tingimusel, et need marjad Brigitale, mu ainsale rõõmule siin sünge päikese all, tõesti ka soovitud mõju avaldavad.”⁴ (VJ, lk 128) Algselt: „et need marjad tõesti Brigitale, mu ainsale lapsele, tervendavat mõju avaldavad”⁴ Kuigi „Siin Põhjatähe all” kuulub Heinsaare intensiivsemate ja n-ö programmilisemate novellide hulka, tuleb siin esile, et otsekõne ei ole ta proosa tugevaim element. See võib olla maitseasi, võib möönda, et Mehislandis nii käibki⁵ ja argiselt lobe või just hakitud madalkeel Heinsaare kõrgstiili ei passi. Aga otsekõne jääb häirima, kui see läheb vastuollu karakterilooikaga. Nii nagu toodud näites ei räägi ju keegi – eriti mitte trööstitus korteris seebikaid vahtiv eakas naine, kes peaks maagilises realismis just olmepoolt toonitama. Veel ebaloomulikumalt mõjub samas novellis isa pikk monoloog, mis Janek Kraavi jaoks on „raamatu üks emotsionaalne haripunkt”⁶ ent minus tekitas juba novelli esmalugemisel tõrke ja nüüd veel enam. Isa esitletakse loo algul kui sünget, eraklikku misantroopi, kes vihkab loba ja ise vaevalt sõna suust saab; ta enda kõne on aga ohtrasõnaline, literatuurne, pateetiline, jutlustav – see on aratuntavalt mikrorevolutsioonääri manifest ning usutavasti isa varjatud mõtteilmaga kooskõlas, aga pompoosnes otsekõnes laguneb usutavus koost, õnapuulikul jätse hingusega karakterist saab pelk paberist ruupor autori häälele.

Isegi kui pikad kõnevood on rohkem kooskõlas karakteriga ja lobedamad, võib

⁴ M. Heinsaar, Ülikond. Jutte 2003–2013. Tallinn: Menu, 2013, lk 132.

⁵ Heinsaare- ilma mitmest teisest tahust: „Selle kallal ei ole üldiselt mõtet norima hakata, lihtsalt reeglid on sellised.” J. Ross, Poeedist peiariks. – Luhtatulek. Ekslemisi Mehis Heinsaare tihnikutes. (Etüüde nüüdiskultuurist 3.) Koost S. Vabar, toim M. Laaniste. Tallinn–Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2011, lk 168.

⁶ J. Kraavi. Valitud Heinsaar. – Vikerkaar 2021, nr 10–11, lk 170.

sugeneda tunne, et autor unustab end tegelaskuju arvel pajatama, nagu novellis „Kus sa nii kaua oled, Jakob?”. Nood kaks pigem traagilist ja iseenesest tugevat novelli kuuluvad valikkogus mu silmis nõrgimasse tsüklisse „Eesti loodus”, mille loodusega enamjaolt pistmist pole ning mis avab Heinsaart kütkestava looduskirjanikuna märksa vähem kui mitmed teistes tsüklites leiduvad jutud.⁷ Ka tsükli nimiloos on (taas kistud, esseistlikus otsekõnes) loodusjutt petekas, kattevari labasele vargusele. Tsükli pealkirja tingis küllap mitme jutu pärinemine „Ebatavalisest ja ähvardavast loodusest”, kuid ilma Priit Pärna kongeniaalsete illustratsioonideta on need valdavalt vaid kerglased visandid (nagu „Libarebaseid ja kooljaid” üritatuks tõlkida osalt Maaja ja osalt langusperioodi Pikri lugejatele). Eriti võrdluses valikkogu eelmise tsükliga „Ohhota, albatross ja mina”, kuhu on koondunud kunstiline raskuskese, ning samuti „Eesti looduse” tsüklisse kaasatud novelliga „Kõhkleja Bernard”, mis on ehk parim Tartu linna-ruumist kõnelev novell üldse. Siinkohal tekibki vaidlus kaanoniga: kui „Ebatavaline ja ähvardav loodus” andis signaali, et Heinsaar ihkab ulakustega liigpühalikuks kippuvat aurat maha raputada, siis valikkogus on selle taasetendamine ebaühtlane, nii et trotsiakt ei kannu enam välja ning lahjendab, mitte ei rikasta tervikut. Aga ju see on autori väljakutse: võtke või jätke, (ka) selline ma olen (olnud).

Enam loodust, ent ka muhedat huumorit ja isegi loomulikuna mõjuvat otse-

⁷ Lauri Laanisto on „Ebatavalist ja ähvardavat loodust” tõlgendanud läbi loomalikkuse ja inimeses madalate instinktide ilmnenemise, mistõttu inimene ei tõuse ümbritsevast loodusest kõrgemale (<http://trakyllmaprokrastineerinj2lle.blogspot.com/2011/05/8-mai-2011.html>). Ehk tuleks siis jutu ja tsükli pealkirjas „Eesti loodus” mõista loodust pigem loomuse arhailise variandina? Sel juhul oleks tegu mõru satiiriga.

kõnet on hoopis lõputükli novellis „Kuu teine külg”⁸ – ometi ka Kobo Abe „Luite-naist” meenutavat kõhedust, kuigi peategelane pääseb koju tagasi. Novellile lisab varjundeid ka tavapärasest tugevam naiskuju – pole too tuuletulnuk ei pealepressiv hiidnaine, argine pereema ega passiivselt anduv ihamaandur, kelle sarnaste nais-tegelaste kordumist on Heinsaarele ette heidetud.⁹ Ja ometi on seegi naine vaikiv, pelk keskeas mehe ärakuulaja. Nõnda viitab üks Heinsaare mõjusamaid ja harmoonilisemaid novelle samale probleemile, mis ilmneb pilapalades ning literatuurset otsekõnест nõrgestatud tekstides: solipism, monoloogilisus teistegagi suheldes – paljude lugude keskendatus protagonistsiks oleva eraku, heidiku, kaunishinge või kriisis uitama kippuva „igamehe” siseelule ja fantasmidele, mis jätab kõrvaltegelased inertseteks statistideks.

Kodunt ja pere juurest uitama kippuva igamehe motiiv tõuseb valikkogus enim esile, sealjuures varajasel Heinsaarel pigem põgusalt, aga „Rändaja õnnest” (2006)

⁸ Kuigi „Kuu teine külg” ilmus novellikogus „Unistuste tappev kasvamine” (2016), on see dateeritud 2009. aastaga ning kasutab „Ebatavalise ja ähvardava looduse” paladega sarnast võtet, kus peategelane (Tõnu Tender) on nimeetatud kultuuriruumis päriselt tegutseva tuntud inimese järgi.

⁹ Johanna Ross eelviidatud arvustuses, ent põhjalikumalt Piret Pöldver 2019. aastal kaitsitud magistritöös „Naine ja armastus Mehis Heinsaare loomingus” (<https://dspace.ut.ee/handle/10062/64157>), mille hinnangutega nõustus ka Sven Vabar oma ettekandes. Kas uurimistöö innustas Pöldverit toimetajana Heinsaare valikkogusse muudatusi pakkuma? Novelli „Kuidas Surm Mirabeli juurde tuli” algersioonis osutub Mirabeli ema „ootamatult inetuks ja priskeks eideks” (M. Heinsaar, Vanameeste näppaja. Tallinn: Tuum, 2001, lk 90), valikkogus on see mahenenud „tüsedaks ja näost punetavaks emandaks” (VJ, lk 57). Samas on Heinsaare loominguga üks maotumaid passusi, rändaja õnnest seestunud kingsepp Venjamini naisepeks valikkogus muutumatult alles.

tuntud novellis „Teekond maailma lõppu” on see juba kesksel kohal. Mõjub aga eba-usutatavalt, kui geograafia- ja ajalooõpetajana töötav Naatan Vaeras unustab oma maadeavastaja-unistuse aastateks täiesti – pigem on selline ametivalik just unistuse edasielamine. Ent siingi avaldub Heinsaare loominguga põhijoon – kestev lepitamatu vastasseis, mille on eelviidatud ettekandes tabavalt kokku võtnud Sven Vabar: „Ühes tulbas on esmajärjekorras perekonnalu, mis on eranditult hall ja igav, samuti kuulub sellesse tulpa vasak, ratsionaalne ajupoolkera, siis üldiselt ka linn, linnaelu. Ja teise tulpa kuulub elu üksinduses, intensiivne tegelemine loominguga, parem ajupoolkera, teadvustamatus, siis rändamine, maade ja paikade avastamine, ja muidugi loodus ja maakohad.”

Ehk siis argiametis unistuse edasielamine ei kõlba, ei lähe täie ette. Ja Vaeras ei jõuagi oma laevaga merele, kuna ei suuda tavaelust lahti lasta. „Võlurite juures” pakub motiivile ka variatsiooni ühes viiest uuest tekstist, „Noateritajas”: eduka kunstniku pereidüllil sekkub võõras, kes kuulutab kunstniku senise elu võltsinguks ning paiskab ta teise aega, lihtsamasse ja tooremasse olemisse, kuhu ta lähedastel asja pole.¹⁰ „Kuu teine külg” on „sinna ja tagasi” lugu, „Siin Põhjatähe all” aga (rõõmsa argielu vaatepunktist) „siia ja tagasi” lugu; „Kui Herman õitseb” ja „Idiodi elu” lasevad peategelasel kahe eksistentsi vahet saalida. Pereidüllil kunstlikkusest kõnelevad ka

¹⁰ Muidu terase ja põhjaliku arvustuse kirjutanud Kraavi on siin teinud topeltvea: „kümnete tornide ja kirevate lippudega linn” (VJ, lk 204), kuhu on peale noateritaja teel härjavankritega talupojad, ei saa ju kuidagi asuda ürgajas, nii nagu ei toimu teise uue loo „Kusagil miljonite valgusaastate kaugusel” tegevus kaugel tulevikus (vt J. Kraavi, Valitud Heinsaar, lk 170), vaid lihtsalt kaugel kosmoses (valgusaasta on pikkusühik!), viidates siiski meile argiselt äratuntavale Maale, kuhu üks tulnukas inimellu sattus.

uued jutud „Üksildase nõiapäev ja päev” ja „Kusagil miljonite valgusaastate kaugusel” (Heinsaare isevärki katse kirjutada lasteulmekat). Sarnast motiivi esineb mitmes teiseski loos.

Nagu Johanna Ross on nentinud, „pole naissugu olulisel kohal mitte niivõrd tegelase kui funktsioonina, vaikiva ja äärmisel juhul tegutseva, aga mitte mõtleja ja tundva elemendina”.¹¹ See käis küll „Ebatavalise ja ähvardava looduse” ning sellele eelnenud proosa kohta, kuid Põldveri uurimus kinnitab säärase dominiandi kestmist. Tõsi, Heinsaare hilisemais novellides – „Unistuste tappev kasvamine”, „Surm jäämägede vahel” – on küllaga naistegelaste tundeid, kuigi need on viimaks üürikesed. Ent kodunt ära kippumise lugudes on oma naine pelk tülin või teenindaja ning see suhtumine laieneb ka lastele. Teadagi on Heinsaare proosas kõiksugu müstilisi naisi-lapsi, kelles sageli on midagi morbiidset või letaalist – ent päris lähedaste inimestena on nad mehest kõige kaugemal, oma seiklustesse ja maagilisse eneseteostusse papa neid kaasa ei võta. Mikrorevolutsionääri vabastav programm on viimaks läbini egotsentriline ja sotsiofoobne, keskealist meest romantilise üksiklasena õilistav. Pakkudes teatud juhtudel küll lugemisnaudingut, põlistab see siiski elulisi mõttestampe ja ebavõrdsust.

See lõppjärgeldus tundus (mulle kui keskealisele ja vist ka üsna isekale mehele) suvel kogumiku lugemist lõpetades nii ehmatav ja hävitav, et mõtlesin arvustamisest üldse loobuda: milleks moralistlikuna kõlav hukkamõist kirjanikule, kelle looming on mulle tegelikult väga korda läinud? Ent suvel ilmusid Loomingus Heinsaare mõttepäeviku katkendid, mis näitasid teda uuest, klaarimast, enese suhtes halastamatumast küljest. Ju siis „ausa-

malt”, kuigi iga päevik on paratamatult performatiivne.

„Ööpäevik” annab tunnistust iseäranis labiilsest loojaisiksusest, kes erksuse ja eksitaasi harjalt aina loidusse ja masendusse langeb, üritab end siis ristishambu taas joone peale saada, uitab looduses, distsiplineerib end, teeb kirjutamis- ja lugemisplaane, harib end ja õpib keeli, hoidub kiusatustest nagu erakmunk. Ennekõike sellist askeetlikult rändavat Heinsaart näeb Joosep Matjuse ja Katri Rannastu portreefilmis „Pingeväljade aednik” (2021). Ja tulevadki uued kõrghetked, ere luule ja novellid – ent „deemonid”, nagu Heinsaar neid kutsub, saavad ta jälle kätte. Kunagi sidusin Heinsaare esiletõusu omalaadi anti-Kenderi positsiooniga,¹² mis osutus siiski naiivseks vastanduseks: misantroopne ja misogüünne naudinguori on Heinsaareski. Kiusatuste seas pole üksnes baarides laaberdamine, internet ja TV, vaid ka kasiinosõltuvus. „Pingeväljade aednik” vaikib selle külje kirjanikust maha, samuti pole Heinsaar ise toonud ruletilaua kalkust oma ilukirjanduse *Wunderkammer*’isse – nii et ahistavat ja laastavat kapitalismi, millest ta Sven Vabari silmis oma lugejaid sümboolselt päästab, tähistavad tekstides tegelaste naised-lapsed. Justkui pääsemine perest pakuks lunastust kapitalismist!¹³

¹² B. Vaher, Teekond Artur Sandmani teise otsa. – Looming 2010, nr 12, lk 1689–1705.

¹³ Samavõrd kapitalismikriitiline Valle-Sten Maiste oli „Artur Sandmani lugu” arvustades neid Heinsaare loomingut tahke rünnates vastupidisel seisukohal: „Paraku on Heinsaar lootnud, et elulise tõsiseltvõetavuse tagab lihtsalt abstraktne ja kunstlikult konstrueeritud igapäevaelu ja fantaasiavabaduse vastandamine, ilma et esimesse tegelikult sisse elama peaks. [...] Paraku ei mõju niisugune pidetu kogemustrall mitte pelgalt väsitava ja kerglase, vaid ka konjunktuursena. Esmapiilgul vanamoeline romantiline mäss argirutiini vastu pöördub postindustriaalse ihakapitalismi tingimustes valitseva elustiili propagandaks.” (V-S. Maiste, Fantaasiavabaduse saatanlik

¹¹ J. Ross, Poedist peiariks, lk 168.

Seejuures pole Heinsaar mu teada pereisa olnudki. Tõrge ei põhine niisiis kogemusel, vaid hirmul ja ta nimetab seda isegi ravimatuks haiguseks, kuid päevikus ilmneb leppimist ja eneseõigustust: „Aga armastus, naine, perekond? See ei ole minu jaoks.” (ÖP, lk 23, 10. juuli 2007); „Kui ta [st kunstnik] annab järele kristlik-eetilise, hää inimese eeskujulikule, end perele ja lastele pühendava pereisa prototüübile, võib temast paradoksaalsel kombel saada hoopis üks õnetu monstroom” (lk 29, 10. juuni 2009); „Niipea kui algab „päris elu” perekonnaidüllil, kurnatuse piirile viivate argisekelduste ja muude väikekoodanlike seiklustega, muudab see mu meeleolu-maastiku mädasook” (lk 60, 15. veebruar 2010) jne. Nii halvav on hirm pere tõttu kaotada oma vaimuerksus ja loomejõud, mis ometi kaovad perioodiliselt ka üksi või ulguelu elades. Suur fantast ei paista suutvat kujutleda, et pereelu ei pruugi seisneda ainuüksi tarbimises ja töörabamises, muruniitmisel ja majaremondil.

Armastust ja naise lähedust ta ometi igatseb – nagu ka maagilist „muutumise imet”, mis deemonid, loiduse ja enesehävituse minema pühiks. Jääb aga ikka ahasveeruslikuks uitajaks, kes kardab nii varajast surma kui ka loomingulist jahtumist keskeas ja vanaduses. Jääb pendeldama avaruste ja oma „inimlossi” sügavama sisemuse vahel, nii et korduvate teemade ja motiividega tekstid on justkui

kulg. – Luhtatulek. Ekslemisi Mehis Heinsaare tihnikutes, lk 112–113.) Ka Vabar jõuab ettekande lõpuks Heinsaare eskapismi kriitika lävele.

sissepoole pööratud maagilised vormelid lakkamatu enesepuhastuse ja üürikese lunastuse rituaalis. Kestvat enesekordust õigustab „Ööpäevikus” essee „Ulla ja Hölderlin”: „Nii nagu ei saa kaunitar kesk oma ainulaadset ilu olla enamasti teisiti kui alatasa pahur, tujukas, kättesaamatu ja kõrk, muutes teda ümbritsevate inimeste, nii oma armastatu, austajate kui ka eemalt ihaldajate elu värvikaks põrguks, nii ei saa ka luuletaja olla teisiti, kui aina taas ja taas lõppematult läbi elada neidsamu ainulaadseid inspiratsiooniseisundeid, millest kõlab läbi üks ja seesama teema, refrään, lainepikkus ja hingus erinevate variatsioonidega” (lk 26).

Ometi lõpeb lootusrikkalt nii essee, „Ööpäevik” kui ka „Võlurite juures” viimane novell „Õhtu vanas majas” – valik-kogu ruumipoetiline finaali, Heinsaare uutest tekstidest tugevaim ja samal ajal lähim ta nooreea proosale. Muutumine, vabanemine, teisenemine on võimalik. Ning ehk selles näiliselt kõige argisema, ent samal ajal kõige suurema ja kardetuma tundmatuga kohtuda julgemises ongi muutumise ime?

Loomulikult pole minu asi Mehisele naitjaks, ämmaemandaks või bonnekks trügida. Küll aga osutada, et muutumise imele ei looda ainult kirjanik ise, vaid ka (mõned) talle kaasa elanud lugejad. Ja ehk peab tõeliseks muutmiseks too keskealine mees julgema väljuda oma loomingulisest kodust, minema vastu oma põliste hirmudele?

BERK VAHER